

FJODOR SZOLOGUB

A kis ember

1.

Jakov Alekszejevics Szaranyinnak épp egy kevéske hiányzott ahhoz, hogy közép-termetű legyen; felesége, a kereskedőcsaládból való Aglaja Nyikiforovna viszont magas és testes volt. Ez a húszéves asszony már most, a házasságkötést követő első évben olyan terebélyes volt, hogy kicsi és csenevész férje mellett valóságos óriásnak látszott.

„És ha még hízni fog?” – tűnődött Jakov Alekszejevics.

Tűnődött, habár szerelemből nősült: a lány és a hozománya irántiból.

A házastársak természetének különbsége gyakran váltotta ki az ismerősök gúnyos megjegyzéseit. Ezek az ártatlan tréfák megmérgezték Szaranyin életét, Aglaja Nyikiforovnáat viszont szórakoztatták.

Egy alkalommal, a munkatársakkal eltöltött estét követően, ahol meglehetősen sok ugratásban volt része, Szaranyin egészen lehangoltan tért haza.

Az ágyban, ahogy Aglaja mellett feküdt, dohogott és veszekedett. Aglaja lustán és kelleetlenül, álmos hangon válaszolt neki:

– Most mit csináljak? Nem tehetek róla.

Nagyon nyugodt, békés természetű asszony volt.

Szaranyin azt dörmögte:

– Ne falj be annyi húst, ne zabálj annyi zsírosat; naphosszat cukorkával tömőd magad.

– Nem bírom megállni, hogy ne egyek, hiszen olyan jó étvágyam van – mondta Aglaja. – Amikor lány voltam, még ennél is jobb étvágyam volt.

– El tudom képzelni! Tán egy egész bikát fölfaltál egyszerre?

– Egy bikát nem lehet egyszerre megenni – vetette ellene nyugodtan Aglaja.

Aztán gyorsan el is aludt, Szaranyin viszont képtelen volt aludni ezen a különös őszi éjszakán.

Sokáig forgott egyik oldaláról a másikra.

Ha az orosz ember nem bír aludni, elmélkedni kezd. Szaranyin is ennek a foglalatosságnak adta át magát, ami pedig máskor oly kevésbé volt jellemző rá. Hiszen csinovnyik volt: nem volt miről és nem volt miért túl sokat gondolkodnia.

„Kell, hogy legyen erre valami szer – gondolkodott Szaranyin. A tudomány napról napra csodálatos eredményekkel szolgál; Amerikában az embernek olyan orrot formálnak, amelyet csak akar, az ábrázatán pedig új bőrt növesztenek. És micsoda operációkat csinálnak – meglékelik a koponyát, felvágják, aztán bevarrják a beleket, a szívet. Miért ne lenne akkor valami olyan szer, ami vagy engem növesztene meg, vagy Aglaját fogyasztaná le? Esetleg valami titkos szer. De hogy találjam meg? Hogyan? Persze ha itt fekszel, biztosan nem leled meg. A fekvő kő alá még a víz se folyik be. Keresni kell... A titkos szert! Lehetséges, hogy a feltalálója itt járkal az utcán és éppen vevőt keres. Hogy is lenne másképp? Ujságban csak nem hirdetheti. Az utcán, házalva, feketén bármit el lehet adni – ez nagyon is lehetséges. Mászkal és titokban felkínálja. Aki nek titkos szerre van szüksége, az nem heverészhet az ágyában.”

Szaranyin, miután ezt kiokoskodta, serényen öltözködni kezdett, miközben orra alá dűnnyögte: „Éjjel tizenkét órákor.”

Nem tartott attól, hogy felébreszti feleségét. Tudta, hogy Aglaja mélyen alszik.

– Mint egy kupec – mondta fennhangon; „mint egy paraszt” – gondolta magában.

Felöltözött és kiment az utcára. Egyáltalán nem volt álmos. A lelke könnyű volt, a hangulata pedig olyan, mint azé, aki hozzászólt a kalandokhoz, és most új, érdekes esemény előtt áll.

Ez a békés csinovnyik, aki csendesesen, eseménytelenül élt le egy harmadszázadot, most hirtelen a vad pusztaságok kalandra éhes, szabad vadászát – Cooper vagy Mein Read hőst – érezte meg magában.

De miután a szokott úton – a hivatal irányában – megtett néhány lépést, megállt és elgondolkodott. Hová is megy tulajdonképpen? Minden csendes és nyugalmas volt, olyan nyugalmas, hogy az utca egy hatalmas ház szokványos, veszélytelen, minden külső és meglepetéstől elzárt folyosójának tetszett. A kapukban aludtak a házmesterek. Az utcasarkon rendőr posztolt. Égtek a gázlámpák. A járdakockák és az utcakövek bizonytalanul megcsillantak az imént elállt eső nedvességében.

Szaranyin gondolataiba merült, csendes zavarodottságban elindult egyenesen, majd jobbra fordult...

2.

Két utca találkozásánál a gázlámpák fényében egy feléje közeledő embert vett észre, és szívét valami örömteli előérzet szorította össze.

Nagyon furcsa alak volt, mintha a középkorból lépett volna elő.

Élénk színű köpeny, széles öv. Magas, csúcsos, feketemintás süveg. Sáfrányszínűre festett, hosszú, hegyes szakáll. Csillogóan fehér fogak. Égő fekete szem. Papucsba bújtatott láb.

„Örmény!” – gondolta valami miatt Szaranyin.

Az örmény odament hozzá és azt mondta:

– Lelkecském, mit keresel itt az éjszakában? Mennél inkább aludni vagy a széplányokhoz. Akarod, hogy odavigyelek?

– Nem, a magam széplánya is több, mint elég nekem – mondta Szaranyin.

És bizalmasan elmondta az örménynek bánatát.

Az örmény kivillantotta fogait és felnyerített.

– Az asszony nagydarab, a férj kicsinyke – ha meg akarja csókolni, létrát kell állítani. Aj, nagyon jó!

– Mi ebben a jó?!

– Gyere velem, segítek én egy ilyen jó emberen.

Sokáig mentek a csendes, folyosószerű utcákon, elől az örmény, mögötte Szaranyin.

Egyik lámpától a másikig furcsa változás ment végbe az örményen. A sötétben megnőtt, és minél távolabb kerültek a lámpától, annál hatalmasabb lett. Időnként úgy hatott, mintha süvegének hegyes csúcsa a házak fölé, a felhős égig ért volna. Aztán ahogy közeledett a fényhez, egyre kisebb lett, a lámpánál pedig eredeti méreteiben mutatkozott meg, és egy egyszerű, hétköznapi, köpenyes szatócsnak látszott. És, különös dolog, Szaranyin egyáltalán nem csodálkozott ezen a jelenségen. Olyan bizalomteljes

hangulat vett rajta erőt, hogy az arab mesék legszínesebb csodái is olyan szokványosaknak tetszettek volna előtte, mint a szürke hétköznapiaság egyhangú és unalmas eseményei.

Egy szokványos külsejű, ötemeletes sárga ház kapuja előtt álltak meg. A kapunál lévő lámpa fényében kirajzolódott a házszám. Szaranyin leolvasta:

- 41.

Beléptek az udvarra. Felmentek a hátsó szárny lépcsőjén. A lépcső félhomályban derengett. De az ajtóra, mely előtt az örmény megállt, egy halvány lámpa fénye vetült, - így Szaranyin kivethette a következő számot:

- 43.

Az örmény a zsebébe nyúlt, kivett onnan egy kis csengettyűt, olyat, amilyennel a nyaralókban szokták a szolgálot hívni, és csengetett. Tisztán, ezüstösen csengett a csengő hangja.

Az ajtó azon nyomban kinyílt. Az ajtóban egy szép, mezítláb, barna bőrű, élénkpiros ajkú kislány állt. Fehér fogai elővillantak, amint se nem örömtelen, se nem gúnyosan elmosolyodott. És úgy tűnt, hogy állandóan mosolyog. A bájos fiúcska szeme zöldes fénnel égett. Teste hajlékony volt, mint egy macskáé, és elmosódó, mint egy csendes álomkép árnya. Nézte Szaranyint és mosolygott. Szaranyint félelem fogta el.

Beléptek. A fiú könnyedén és ügyesen meghajolt, becsukta az ajtót, és kezében lámpást tartva, elindult előttük a folyosón. Kinyitott egy ajtót, ismét tett egy elmosódó mozdulatot és nevetett.

Különös, sötét, szűk szoba, a falak mentén szekrények, bennük mindenféle fiolák, üvegcsék, butéliák. Különös, nyugtalanító és érthetetlen illat terjengett.

Az örmény meggyújtott egy lámpát, kinyitott egy szekrényt, kotorászott benne és kivett onnan egy zöldes színű folyadékkal teli fiolát.

- Jóféle cseppek - mondta -, ha egy pohár vízhez hozzáadsz egy ilyen cseppeket, csendesen elalszik és nem ébred fel többet.

- Nem, nekem nem ez kell - mondta bosszúsan Szaranyin -, hisz én nem ezért jöttem.

- Lelkecském - szólalt meg meggyőző hangon az örmény -, elveszel egy másik nőt, hozzád való termetűt - ez lenne a legegyszerűbb.

- Nem kell! - kiáltotta Szaranyin.

- Jól van, ne kiabálj - szakította félbe az örmény. - Miért haragszol, lelkecském, csak feleslegesen felizgatod magad. Ha nem kell, ne vedd meg. Adok másmit. Csak-hogy az drága, ajaj, nagyon drága.

Az örmény leguggolt, amitől hosszú figurája nevetségesnek tetszett, és elővett egy négyszögletű üveget. Benne áttetsző folyadék csillogott. Az örmény halkán, titokzatos képpel azt mondta:

- Megiszol egy cseppeket - egy fontot fogysz; megiszol negyven cseppeket - egy egész pudot fogysz. Egy csepp - egy font. Egy csepp - egy rubel. Számláld a cseppeket, add a rubeleket.

Szaranyint forró öröm öntötte el.

„Mennyi kell vajon? - gondolta. - Aglaja biztosan nyom vagy öt pudot. Ha lead három pudot, takaros kis asszonyka marad belőle. Ez így jó lesz.”

- Adjál százhusz cseppeket.

Az örmény a fejét ingatta:

– Sokat akarsz, rossz vége lesz.

Szaranyin felcsattant:

– Az már az én dolgom.

Az örmény fürkészve nézett rá.

– Számold le a pénzt.

Szaranyin elővette a pénztárcáját.

„Az egész mai nyereményem, és még a magaméból is ki kell egészítenem” – gondolta.

Az örmény ezalatt elővett egy kristályüvegcsét és csepegtetni kezdett.

Szaranyin lelkében hirtelen kétely lángolt fel.

Százhusz rubel – nem kis pénz. És ha becsapja?

– És valóban hatnak a cseppek? – kérdezte Szaranyin határozatlanul.

– Az árut kipróbálva adjuk – mondta a házigazda. – Azonnal bemutatom a hatását.

Gaspar – rikkantotta.

Bejött az előbbi mezítlásos fiú. Piros zeke és kék rövidnadrág volt rajta. Napbarnított lábszára térdén felülig kilátszott. Lába formás, szép volt, és ügyesen, gyorsan mozgott.

Az örmény intett a kezével. Gaspar függőlegesen levetette ruháját. Odament az asztalhoz.

A gyertyák halványan megvilágították sárga, kecses, erős és szép testét. Engedelmes, bűnös mosolyát. Fekete szemét, alatta a kék karikákat.

Az örmény folytatta:

– Ha tisztán iszod – azonnal hatni kezd. Ha vízben vagy borban oldod fel – olyan lassan, hogy észre sem veszed. Ha rosszul kevered el – ugrásokban hat, az úgy nem szép.

Fogott egy keskeny, beosztásokkal ellátott poharat, öntött a folyadékából, és odaadta Gasparnak. Gaspar az olyan elkényeztetett gyerek grimaszával, akinek édességet adtak, fenéig kiitta a folyadékot, aztán hátravetette a fejét és hosszú, éles, kígyófulánkra emlékeztető nyelvvel kinyalta az utolsó édes cseppeket is – és abban a pillanatban, Szaranyin szeme láttára zsugorodni kezdett. Egyenesen állt, ránézett Szaranyinra, nevetett, és úgy változott, mint a virágvasárnapkor vett játékbaba, amelyik összehorpad, ha kiengedik belőle a levegőt.

Aztán az örmény megfogta a könyökénél és az asztalra állította. A fiú akkora volt, mint egy gyertya. Táncolt és grimaszolt.

– És most így mi lesz veled? – kérdezte Szaranyin.

– Lelkecském, újra megnövesztjük – válaszolta az örmény.

Kinyitotta a szekrényt, és levett a felső polcról egy másik, hasonlóan furcsa alakú edénykét. Ebben zöld színű folyadék volt. Egy aprócska serlegbe, akkorába, mint egy gyűszű, az örmény öntött belőle egy kicsit. Odanyújtotta Gasparnak.

Gaspar ugyanúgy kiitta, mint az előbb.

Lassan de biztosan, ahhoz hasonlóan, ahogy a fürdőkádban emelkedik a víz szintje, a meztelen fiú egyre nagyobb és nagyobb lett. Végül ugyanakkora lett, mint korábban volt.

Az örmény azt mondta:

– Idd, amivel akarod: borral, vízzel, tejjel, csak orosz kvasszal ne idd, mert vedleni fogsz tőle.

3.

Eltelt néhány nap.
Szaranyin ragyogott az örömtől. Titokzatosan mosolygott.
Alkalomra várt.
És kivárta.
Aglaja fejfájásra panaszkodott.
– Nekem van egy szerem – mondta Szaranyin –, az kiválóan hat.
– Semmiféle szer nem segít – mondta savanyú grimaszt vágva Aglaja.
– De, ez segíteni fog. Ezt egy örménytől szereztem.
Olyan meggyőzően mondta, hogy Aglaja hinni kezdett az örménytől származó szer hatásosságában.
– Hát? Rendben van, add ide.
Szaranyin hozta az üvegcsét.
– Undorító? – kérdezte Aglaja.
– Ízre is csodálatos, és kiválóan is hat. Csak legyöngít egy kicsit.
Aglaja vágott egy grimaszt.
– Idd csak meg.
– Borral nem lehet?
– De lehet.
– De te is igyál velem egy kis bort – mondta szeszélyesen Aglaja.
Szaranyin kitöltött két pohár bort, majd a felesége poharába beleöntötte a gyógyszer is.
– Fázom egy kicsit – mondta halkán és lustán Aglaja –, elkelne a kendőm.
Szaranyin kiszaladt a kendőért. Amikor visszatért, a poharak úgy álltak, mint az előbb. Aglaja ült és mosolygott.
Szaranyin bebugyolálta a kendőbe.
– Most már mintha jobban lennék – mondta Aglaja –, megigyam azért?
– Idd csak meg! – kiáltotta Szaranyin. – Egészségedre váljék.
Ő is megfogta a saját poharát. Kiitták.
Aglaja nevetni kezdett.
– Mi az? – kérdezte Szaranyin.
– Összecseréltem a poharakat. Téged gyengítsen le, ne engem.
Szaranyin megremegett. Elsápadt.
– Mit tettél? – kiáltott fel elkéseregésében.
Aglaja csak nevetett. Nevetése undoknak és kegyetlennek tűnt Szaranyin számára.
Hirtelen eszébe jutott, hogy az örménynek van ellenszere is. Elszaladt hozzá.
„Meg fog kopasztani! – gondolta aggodalmaskodva. – De hát mit számít a pénz! Inkább vegyen el mindent, csakhogy megmeneküljek ennek a szernek szörnyűséges hatásától.”

4.

De a rossz sors, úgy látszik, rászakadt Szaranyinra.
Annak a lakásnak az ajtaján, ahol az örmény lakott, egy lakat lógott. Szaranyin kétségbeesve ragadta meg a csengőt. A vad reménység feltűzelte. Kétségbeesetten csengetett.

Az ajtón túl hangosan, tisztán, élesen szólt a csengő – olyan kérlelhetetlen tisztsággal, ahogyan a csengők csak üres lakásokban szoktak szólani.

Szaranyin lerohant a házmesterhez. Sápadt volt. Apró izzadságcseppek, olyan aprók, mint harmatcseppek a hideg kövön, ütköztek ki arcán, különösen az orrán.

Berontott a házmesteri lakásba, és azt kiáltotta:

– Hol van Halatjanc?

A házmester, egy apatikus, fekete szakállas muzsik egy csészealjról éppen a teáját szűrölgette. Szaranyinra sandított. Rendíthetetlen nyugalommal kérdezte:

– Aztán magának mi kéne tőle?

Szaranyin bambán nézett a házmesterre és nem tudta, mit mondjon.

– Ha valami dolga van vele – mondta a házmester gyanakvóan nézve Szaranyinra –, akkor uram jobb, ha elmegy, mert mivel hogy ez örmény, nehogy a rendőrséggel gyűljön meg a baja.

– De hát hol van az az átkozott örmény? – kiáltotta kétségbeesetten Szaranyin. – A 43-as lakásból.

– Nincsen örmény – felelte a házmester. – Volt, az igaz, nem akarom én ezt letagadni, de már nincsen.

– De hát hol van?

– Elutazott.

– Hová? – kiáltotta Szaranyin.

– Ki tudja azt – felelte egykedvűen a házmester. – Kiállította az útlevelét és elutazott külföldre.

Szaranyin elsápadt.

– Értsd meg – mondta remegő hangon –, nekem azonnal szükségem van rá.

Elsírta magát.

A házmester együttérzéssel nézte. Azt mondta:

– Ne szomorkodjon, nagyságos úr. Hiszen ha magának olyan nagy szüksége van arra az átkozott örményre, akkor utazzon maga is külföldre, menjen be ott a lakásnyilvántartóba, és a cím alapján megtalálja.

Szaranyin nem fogta fel a képtelenségét annak, amit a házmester mondott. Felvidult.

Azonnal hazarohant, széleseben berontott a házfelügyelő irodájába, és azt követelte, hogy haladéktalanul állítsák ki számára az útlevelet. Aztán hirtelen észbe kapott:

– De hát hová utazzam?

5.

Az átkozott szer pedig a maga sorsszerű lassúságával, de biztosan végezte gonosz feladatát. Szaranyin napról napra kisebb és kisebb lett. Ruhája lötyögött rajta.

Az ismerősök csodálkoztak. Azt mondogatták:

– Hogyhogy most még kisebb, mint azelőtt? Nem hord már magas sarkút?

– És le is fogyott.

– Túl sokat dolgozik.

– Szándékosan tönkreteszi magát.

Végül, amikor találkoztak vele, álmélkodni kezdtek:

De hát mi történt magával?

Ismerősei a háta mögött nevetni kezdtek Szaranyinon.

– Visszafelé nő.

– A minimumra törekszik.

A felesége csak valamivel később vette észre. Hogy a szeme láttára, fokozatosan kisebbedett – az lényegtelen volt. A lötyögő ruhájáról vette észre.

Előbb csak nevetett férje természetének szokatlan kisebbedésén. Aztán mérgeledni kezdett.

– Ez már különös és illetlen – mondogatta –, hát hozzámentem volna én egy ilyen liliputihoz?!

Hamarosan át kellett szabni az egész ruhatárát, – minden ruha leesett Szaranyinról, – nadrágja a füléig felért, cilindere a vállára csúszott.

A házmester egyszer benézett a konyhába.

– Mi történik maguknál? – vonta kérdőre szigorúan a szakácsnőt.

– Mintha az az én dolgom lenne! – kiáltotta indulatosan a kövér és szép Matrjona, de azonnal észbe kapott és azt mondta: – Nincsen nálunk semmi különös. Minden úgy van, mint rendszeren.

– Csakhogy itt a nagyságos úrnál valami eset forog fenn, talán azt lehet? Valójában elő kellene állítani a rendőrségen – mondta nagyon-nagyon szigorúan a házmester.

Mérgesen fityegett a lánc a pocakján.

Matrjona hirtelen leült a ládára és elsírta magát.

– Ne is mondja, Szidor Pavlovics – kezdte –, a nagyságos úron csak ámulunk-bámulunk, hogy mi lett vele – ésszel föl nem foghatjuk.

– Milyen okból kifolyólag? És milyen alapon? – kiáltott fel mérgesen a házmester. – Ezt talán szabad?

– Az az egyetlen vigasztaló – szipogta a szakácsnő –, hogy kevesebb ételt fogyaszt.

A későbbiekben pedig még kevesebbet.

A szolgál, a szabók és mindenki, akivel Szaranyinnak találkoznia kellett, nem titkolt lenézéssel kezdtek viszonyulni hozzá. Gyakran megesett, hogy ez a kis ember szalad a hivatalba, két kézzel is alig bírja cipelni hatalmas aktatáskáját – háta mögött pedig felhangzik a portás, a házmester, a fuvaros és a gyerekek gúnyos kacaja.

– Az uracska – mondta a házmester.

Sok keserűséget nyelt Szaranyin. Elveszítette a jeggyűrűjét. A felesége jelenetet rendezett. Írt a szüleinek Moszkvába.

„Átkozott örmény!” – gondolta Szaranyin.

Gyakran eszébe jutott: az örmény, amint számlálta a cseppeket, mellőöntött egy kicsit a folyadékból.

– Hu! – kiáltotta Szaranyin.

– Semmi baj, lelkecském, ez az én hibám, ez neked nem kerül semmibe.

Elment Szaranyin az orvoshoz is. Az orvos tréfás megjegyzések kíséretében vizsgálta meg. És úgy találta, hogy minden rendben van.

Előfordult, hogy ha Szaranyin elment valakihez, a portás nem engedte be azonnal.

– Hát maga kicsoda?

Szaranyin megmondta.

– Nem is tudom – bizonytalankodott a portás –, mi ilyeneket nem szoktunk fogadni.

6.

A munkahelyén, a hivatalban előbb csak összenéztek, nevettek rajta. Különösen a fiatalabbak. Akakij Akakijevics Basmacskin hivatalnoktársainak tradíciója él.

Később zsörtölődtek. Szitkozódtak is.

A portás már láthatóan kelletlenül segítette le a kabátját.

– Miféle csinovnyik ez – dörmögte –, egy pöttömjankó. Mit kap ettől az ember az ünnepekre?

És hogy presztízst valahogyan megóvja, Szaranyin kénytelen volt gyakrabban és több borralalót adni, mint korábban. Bár ez keveset segített. A portások a pénzt ugyan eltették, de Szaranyinra gyanakvóan néztek.

Szaranyin egyszer elszólta magát valamelyik kollégája előtt, hogy egy örmény tette vele ezt a szörnyűséget. Az örmény ármányról szóló pletyka gyorsan elterjedt a hivatalban. Eljutott persze más hivatalokba is...

A hivatalfőnök egyszer összetalálkozott a folyosón ezzel a kis hivatalnokkal. Csoválkozva vette szemügyre. Semmit sem szólt. Bement a szobájába.

Ekkor úgy gondolták, jelteni kell. Az igazgató megkérdezte:

– Régóta történt?

Az igazgató-helyettes hebegett-habogott.

– Kár, hogy nem vették észre időben – mondta a választ meg sem várva, mogorván az igazgató. – Különös, hogy én erről eddig nem tudtam. Nagyon sajnálatos.

Hívatta Szaranyint.

Amint Szaranyin az igazgató szobája felé tartott, minden csinovnyik rosszállóan, megrovóan nézett rá.

Aggodalmasan, félve lépett be Szaranyin a főnök irodájába. Még élt benne némi reménység, hogy őexcellenciája valami kitüntető megbízást akar adni neki, amihez éppen a kis termetére van szükség: kiküldetésbe kell mennie a világkiállításra vagy valami titkos megbízást kap. Am a mogorva hivatalfőnöki hanghordozásnak már az első taktusaitól eloszlott ez a reménység, mint a füst.

– Üljön le – mondta őexcellenciája egy székre mutatva.

Szaranyin nagy nehezen felkászálódott. Az igazgató dühösen nézte a levegőben kalimpáló csinovnyik-lábakat. Azt kérdezte:

– Szaranyin úr, ismeri-e ön az állami szolgálatról szóló törvényeket, melyeket az államvezetés hozott?

– Excellenciás uram – dadogta Szaranyin, és szolgálatkészen keresztbe tette kezecskéit a mellkasán.

– Hogyan merészelt ön ennyire élesen szembeszegülni a felsőbbség akaratával?

– Higgye el, excellenciás uram...

– Miért csinálta ezt? – kérdezte az igazgató.

De Szaranyin már semmit sem tudott mondani. Elsírta magát. Nagyon könnyen elérzékenyült az utóbbi időben.

Az igazgató ránézett. A fejét csóválta. Majd igen szigorúan megszólalt:

– Szaranyin úr, azért kérttem önt, hogy kijelentsem, az ön megmagyarázhatatlan viselkedése teljességgel tűrhetetlen.

– De hisz, excellenciás uram, úgy hiszem, én mindent elvégzek – dadogta Szaranyin –, ami pedig a természetemet illeti...

– Hát éppen ez az.

- De én nem tehetek erről a szerencsétlenségről.
 - Nem óhajtom eldönteni, hogy ez a különös és illetlen magatartás mennyire szerencsétlenség az ön számára és mennyire nem öntől függ, azt azonban meg kell mondanom, hogy a gondjaimra bízott intézmény számára az ön rendkívüli zsugorodása bizonyosan botrányos: a városban már mindenféle kétes hírek keringenek. Nem ítélem meg persze ezek helytállóságát, azt azonban tudom, hogy ezek a híresztelések az ön viselkedését az örmény szeparatista agitációval hozzák összefüggésbe. Lásza be, hivatalunk nem válhat annak az örmény ármánykodásnak melegágyává, amelynek államunk zsugorítása a célja. Nem alkalmazhatunk olyan hivatalnokokat, akik ilyen különösen viselik magukat.

Szaranyin leugrott a székről, reszketett és nyafogni kezdett:

- A természet játéka, exellenciás uram.

- Különös, de a szolgálat...

Majd megismételte ugyanazt a kérdést:

- Miért csinálta ezt?

- Exellenciás uram, én magam sem tudom, hogyan történt ez velem.

- Micsoda ösztönök! Alacsony termetét kihasználva ön alá tud bújni – bocsánat a kifejezésért – bármelyik hölgy szoknyája alá. Ez pedig túrhetetlen.

- En ilyet sohasem csinálnék – jajdult fel Szaranyin.

De az igazgató nem figyelt rá. Így folytatta:

- És még azt is hallottam, hogy ön ezt a japánokkal való együttérzésből csinálja. No de mindennek van határa!

- Hogy akarhatnék én ilyet tenni, exellenciás uram?

- Nem tudom. De kérném abbahagyni. Megmaradhat a hivatalában, de csak valahol vidéken, feltéve, ha ennek a dolognak véget vet, ha visszatér eredeti termetéhez. Egészsége rendbe hozása érdekében kap négyhavi szabadságot. A hivatalban pedig, kérem, ezen túl ne jelenjék meg. A szükséges iratokat eljuttatjuk a lakására. Volt szerencsém!

- Exellenciás uram, én munkaképes vagyok. Minek nekem a szabadság?

- Vegyen ki betegszabadságot.

- De én egészséges vagyok, exellenciás uram.

- Engedtessék meg, nem az.

Szaranyint négyhavi szabadságra küldték.

7.

Hamarosan megérkeztek Aglaja szülei. Ebéd után történt. Aglaja ebéd közben sokat gyötörte férjét. Aztán a szobájába ment.

Szaranyin is bekullogott a szobájába – amely oly hatalmasnak tűnt most számára –, felkecmert a díványra, behúzódott a sarokba és sírni kezdett. Gyötrő tanácsstalanság kínozza.

Miért éppen őrá szakadt ez a szerencsétlenség? Hallatlan és rettenetes.

Micsoda könnyelműség!

Szipogott és kétségbeesetten suttozta:

- Miért, miért csináltam ezt?

Hirtelen ismerős hangokat hallott az előszoba felől. Ijedtében megremegett. Lábujjhegyen odalopózott a mosdóhoz – nehogy észrevegyék kisírt szemét. De még megmosdania is nehéz volt – széket kellett odatolnia.

A vendégek közben beértek a nappaliba. Szaranyin fogadta őket. Meghajolt és motyogott valami értelmetlenséget. Aglaja apja bambán bámult rá kidülledt szemével. Hatalmas, kövér, bikanyakú férfi, kivörösödött arccal. Aglaja órá ütött.

Amint széles terpeszben megállt veje előtt, vigyázva körbekémlelt, óvatosan megfogta Szaranyin kezét, lehajolt hozzá és visszafojtott hangon azt mondta:

– Azért jöttünk, vejecském, hogy lássunk benneteket.

Látnivaló volt, hogy igyekszik magát politikusan viselni. Puhatólózni akart.

Háta mögül előlépett Aglaja anyja, egy kövér, rosszindulatú asszony. Először hangon rikácsolta:

– Hol van? Hol? Mutasd meg nekem, Aglaja, mutasd meg nekem ezt a Pygmaliont.

Elnézett Szaranyin fölött. Szándékosan nem vette észre. Kalapján a virágok fenyegetően imbolyogtak. Egyenesen Szaranyin felé tartott. Szaranyin visítva félreugrott.

Aglaja elsírta magát és azt mondta:

– Itt van, anyuka.

– Itt vagyok, anyuka – cincogta Szaranyin és összeütötte a bokáját.

– Mit csináltál magaddal, te gazember? Miért rövidültél így meg?

A szolgálólány kuncogott.

– Te pedig, kisanyám, ne kuncogj az urakon.

Aglaja elvörösödött.

– Anyuka, menjünk a társalgóba.

– Nem, előbb mondd meg, te gazember, mi végre zsugorodsz így össze?

– Nono, mama, hagyd ezt – intette le az apa.

Az asszony férjére is rátámadt:

– Megmondtam neked, hogy ne add hozzá simaképűhöz. Látod, igazam lett.

Az apa óvatosan nézegetett Szaranyinra és egyre a politikára akarta terelni a szót.

– A japánok – mondta –, viszonylag kis termetűek, de láthatóan igen eszes és mellesleg nagyon talpraesett nép.

8.

És Szaranyin egyre kisebb és kisebb lett. Már nyugodtan közlekedhetett az asztal alatt. És minden nappal egyre parányibbá vált. Szabadságát még nem használta ki teljesen. Éppen csak nem járt be a hivatalba. Elutazni pedig még nem készültek.

Aglaja hol gyötörte, hol pedig sírt és azt mondogatta:

– Hová vigyek én egy ilyet? Szégyen és gyalázat.

Átmenni a dolgozóból az ebédlőbe – meglehetősen komoly távolság megtételét jelentette. Hát még a székre felmászni...

Egyébként a fáradság önmagában véve kellemes dolog volt. Éhes lett tőle, s ez reményt adott a növekedésre. Szaranyin szinte rávetette magát az ételre. Miniatur méreteihez képest jóval nagyobb adagokat falt be. Mégsem nőtt. Ellenkezőleg; egyre parányibb és parányibb lett. Mindennél nagyobb baj volt, hogy a zsugorodás időnként ug-rásszerűen, a lehető legrosszabbkor következett be. Mint valami bűvészmutatvány.

Aglaja kiagyalta, hogy kisfiúnak fogja kiadni és beírhatja a gimnáziumba. Elment a legközelebbibe. De az igazgatóval folytatott beszélgetés visszariasztotta.

Kérték az iratait. Kiderült, hogy a terv megvalósíthatatlan.

Az igazgató teljes megütközéssel mondta Aglájának:

Nem vehetünk fel egy udvari tanácsost. Mit csináljunk itt vele? Ha mondjuk a tanár a sarokba akarná állítani, ő azt mondhatná: én a Szent Anna-rend lovagja vagyok. Ez pedig felettébb kényelmetlen lenne.

Aglaja könyörgő ábrázatot öltött és kérlelni kezdte az igazgatót.

– Nem lehetne mégis elrendezni valahogy? Nem fog szemtelenkedni, erről magam kezeskedem.

Az igazgató azonban hajthatatlan maradt.

– Nem – mondta csökönyösen –, csinóvnyikot nem vehetünk fel a gimnáziumba. Sehol, egyetlen körrendeletben sem rendelkeznek erről. Az elöljárót pedig ilyen kéréssel felkeresni igazán nagyon kínos. Hogy néznének ott az emberre? Még valami nagy kellemetlenség származhatna belőle. Nem, semmiképpen sem lehetséges. De ha akar, forduljon a tanfelügyelőhöz.

Aglaja azonban nem szánta rá magát, hogy az elöljáróságra menjen.

9.

Egyszer egy jól fésült, fényesre nyalt hajú fiatalember érkezett Aglájához. Nagyon gálánsan ütötte össze a bokáját. Bemutatkozott:

– A Strigal & Co. képviselője vagyok. Ez egy első osztályú üzlet a fővárosi arisztokrácia legforgalmasabb központjában. Megrendelőink nagy része a társadalom legelőkelőbb, legmagasabb köreiből való.

Aglaja minden eshetőségre számítva rákacsintott a híres cég képviselőjére. Vastag karjának súlyos mozdulatával székkal kínálta. A fénynek háttal ült le. Oldalra billentette fejét. Várakozóan hallgatott.

A kifogástalanul fésült fiatalember folytatta:

– Megtudtuk, hogy hitvestársa méltóztatott igen originálisan miniatűr méretet ölteni. Ezért cégünk, a férfi és női divat legújabb áramlatainak elébe menve bátorkodik felajánlani önnek, asszonyom, hogy reklám céljából a legjobb párizsi divat szerint tértésmentesen varr férje számára öltönyöket.

– Ingyen? – kérdezte lustán Aglaja.

– Nem csak hogy ingyen, asszonyom, hanem az ön javára juttatott fizetéssel, igaz, egy aprócska, ám könnyen teljesíthető feltétel mellett.

Közben Szaranyin, miután meghallotta, hogy róla van szó, besettenkedett a társalgóba. Aztán járkálni kezdett a kifogástalanul fésült fiatalember körül. Köhécselt, sarkacskáival kopogott. Nagyon bosszantotta, hogy a Strigal & Co. képviselője a legcsekélyebb figyelmet sem fordítja rá.

Végül odaszaladt a fiatalemberhez. Hangosan rikkantotta:

– Önnek talán nem említették, hogy én is itthon vagyok?

A híres cég képviselője felállt. Gálánsan összeütötte bokáját. Aztán leült. Újra Aglájához fordult:

– Egy egészen aprócska feltétel.

Szaranyin megvetően felhorkant. Aglaja elnevette magát. Ragyogó, kíváncsi tekintettel sürgette:

– Na mondja, miféle feltételről van szó.

- Feltételünk az, hogy az úr, mint élő reklám, méltóztassék helyet foglalni üzletünk kirakatában.
 Aglaja kárörvendőn felkacagott.
 - Kitűnő. Legalább eltűnik a szemem elől.
 - Tiltakozom – sipított éles hangon Szaranyin. – Én ebbe nem egyezem bele. Én udvari tanácsos és lovag vagyok. Egy üzlet kirakatában ülni mint reklám – számomra ez nevetséges.
 - Hallgass – rikkantotta Aglaja –, téged senki sem kérdezett.
 - Hogyhogy nem kérdezett? – süvítette Szaranyin. – Meddig fogom még túrni az idegenek ármánykodását?
 - Uraságod téved – vetette ellene udvariasan a fiatalember. – Üzletünknek semmi köze sincs semmiféle idegen elemekhez. Nálunk csak pravoszlávok és rigai lutheránusok dolgoznak. Nálunk nincsenek zsidók.
 - Nem akarok a kirakatban ülni! – kiáltotta Szaranyin.
 Toporzékolni kezdett. Aglaja elkapta a karját. Becibálta a hálósobába.
 - Hová cipelsz? – kiabált Szaranyin. – Nem akarom, eressz el.
 - Majd én lecsendesítelek – rikkantotta Aglaja.
 Becsukta az ajtót.
 - Agyonverlek – sziszegte a fogain át.
 És ütni kezdte. Hatalmas kezében Szaranyin erőtlenül vonaglott.
 - A hatalmamban vagy, te pigmeus. Azt csinálod veled, amit akarok. Zsebre teszek, ha akarom – hogy merészelsz hát szembeszegülni velem?! Én nem nézem a rangodat, én úgy elnászpángolok, hogy az eget is nagybögőnek nézed.
 - Panaszra fogok menni! – visította Szaranyin.
 Ám hamarosan megértette, hogy minden ellenkezés hiábavaló. Túlságosan kicsi volt, Aglaja pedig, úgy látszik, az ügy érdekében minden erejét latba vetette.
 - Elég már, elég már – kiáltotta Szaranyin –, elmegyek a Strigalék kirakatába. Ott fogok ücsörögni – a te szégyened lesz. Magamra aggam az összes kitüntetésemet.
 Aglaja kacagni kezdett.
 - Azt veszed majd magadra, amit Strigal ad neked, – kiáltotta.
 Kitaszigálta férjét a társalgóba. Odalökte a képviselőhöz. Azt ordította:
 - Fogja! Máris vigye el! A pénzt pedig előre! Minden hónapban!
 Szavai hisztérikus kiáltásokként hatottak.
 A fiatalember elővette pénztárcáját. Leszámolt kétszáz rubelt.
 - Kevés! – kiáltotta Aglaja.
 A fiatalember elmosolyodott. Elővett még egy százrubelest.
 - Többre nincs felhatalmazásom – mondta kedvesen. – Egy hónap múlva meg méltóztatik kapni az újabb járandóságot.
 Szaranyin fel-alá rohangált a szobában.
 - Egy kirakatba! Egy kirakatba! – kiabálta. – Átkozott örmény, mit tettél velem?
 S eközben hirtelen vagy kétarasznyit újra összement.

10.

Szaranyin hiábavaló könnyei és fájdalma – mi köze mindehhez Strigalnak és társainak?
 Ők fizettek. Most pedig élnek a jogukkal. A tőke kegyetlen jogával.

A tőke uralma alatt az udvari tanácsos és lovag olyan pozíciót foglal el, amely teljességgel megfelel a méreteinek és egyáltalán nincs összhangban büszkeségével. A legújabb divat szerint felöltöztetett liliputi rohangál a divatüzlet kirakatában, és hol a szép lányokat nézegeti – akik oly hatalmasak most –, hol pedig mérgesen rázza öklöcskéit a viháncoló gyerekekre.

Strigal & Co. kirakata előtt tömeg áll.

Strigal & Co. üzletében a kiszolgálók összeesnek a fáradtságtól.

Strigal & Co. műhelye el van árasztva megrendelésekkel...

Strigal & Co. dicsőségben úszik.

Strigal & Co. bővíti az üzletét.

Strigal & Co. gazdag.

Strigal & Co. házakat vesz.

Strigal & Co. nagylelkű: fejedelmien ellátja Szaranyint és nem sajnálja a pénzt feleségétől sem.

Aglaja már egy ezrest kap havonta.

Aglajának más jövedelmei is lettek.

És ismeretségei.

És szeretői.

És briliánsai.

És fogatai.

És háza.

Aglaja vidám és elégedett. Még jobban meghízott. Magas sarkú cipőt hord. Gigantikus méretű kalapokat válogat össze.

Ha férjét meglátogatja, úgy becézgeti és eteti a tenyeréről, mint egy kismadarat. Szaranyin kurta szárnyú parányi frakkban apró szökellésekkel rohangál előtte az asztalon, és valamit rikoltoz. Hangja olyan éles, mint a szúnyogdünnyögés. De szavai nem hallatszanak ki.

Az aprócska emberkék beszélhetnek ugyan, de hangjuk nem jut el a nagy emberekhez: sem Aglajához, sem Strigalhoz, sem a társaihoz. Aglaja, kiszolgálóktól körbevéve, hallgatja a kis ember vinnyogását és cincogását. Közben csak röhög. Aztán elmegy.

Szaranyint a kirakatba viszik, ahol mint egy puha anyagokból rakott fészek, valóságos kis lakás van neki berendezve, nyitott felével a nagyközönség felé fordítva.

Az utcakölykök látják, mint ül le a kis emberke az asztalhoz, és kezdi el írni kérvényét. Aprócska kis kérvényét az Aglaja és a Strigal & Co. által lerombolt emberi jogainak helyreállításáért.

Ír. Az írást egy kis borítékba teszi. A gyerekek pedig nevetnek.

Ezalatt Aglaja beül pompás fogatába. Kikocsizik még ebéd előtt.

11.

Sem Aglaja, sem Strigal & Co. nem gondolt arra, hogy egyszer minden véget ér. Elégedettek voltak a jelennel. Úgy tetszett, sohasem szakad vége annak az aranyesőnek, mely rájuk hullott. A vég azonban elkövetkezett. Mégpedig a leghétköznapibb. Amilyet csak várni lehetett.

Szaranyin egyre zsugorodott. Naponta több öltönyt kellett varrni neki – és egyre kisebbeket.

És egyszer csak a meghökkent kiszolgálók szeme láttára, éppen azután, hogy magára vette új nadrágocskáját, Szaranyin hirtelen egészen morzsányi lett. Kihullott a nadrágjából. Akkora lett, mint egy gombostűfej.

Enyhe huzat támadt. Szaranyin, aprócska, mint egy porszem, a levegőbe emelkedett. Pörögni kezdett. Összekeveredett a napfényben játszó többi porszemmel.

Eltűnt.

Minden kutatás hiábavaló volt. Sehol sem lelték Szaranyint.

Aglaja, Strigal & Co., a rendőrség, az egyház, az előljáróság – mindenki teljes értetlenséggel fogadta az eseményt.

Hogyan is foglalják írásba Szaranyin eltűnését?

Végül, az Akadémiával történt egyeztetés után úgy döntöttek, hogy tudományos célú kiküldetésben lévőknek fogják nyilvánítani.

Aztán elfelejtkeztek róla.

Szaranyinnak vége szakadt.

GORETTY JÓZSEF fordítása

